

BARQAROR IQTISODIY O‘SISH VA AHOLI TURMUSH SIFATINI OSHIRISH

Vahobov Samandar Sariboyevich
Jizzax Sambhram universiteti magistranti
E-mail: yahobovsamandar@bk.ru

Annotatsiya. Mazkur maqolada barqaror iqtisodiy o‘shish va aholi turmush sifatini oshirish o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil etilgan. O‘zbekiston Respublikasining 2017–2025 yillar davomidagi iqtisodiy o‘shish sur‘atlari, YaIM dinamikasi, aholining real daromadlari va ijtimoiy ko‘rsatkichlari o‘rganilgan. Barqaror iqtisodiy o‘shishni ta‘minlashda inson kapitalini rivojlantirish, innovatsiyalar, yashil iqtisodiyot va davlat investitsiyalarining ahamiyati yoritilgan. Maqola ish jarayoni natijalari asosida turmush sifatini oshirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: barqaror iqtisodiy o‘shish, turmush sifati, inson kapitali, YaIM, ijtimoiy rivojlanish, yashil iqtisodiyot, O‘zbekiston, innovatsiya, qashshoqlikni kamaytirish, iqtisodiy siyosat.

УСТОЙЧИВЫЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ И ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ

Вахобов Самандар Сарибоевич
Магистрант Джизакского Самбхрамского университета
E-mail: yahobovsamandar@bk.ru

Аннотация. В данной статье анализируется взаимосвязь между устойчивым экономическим ростом и повышением качества жизни населения с научной, теоретической и практической точек зрения. Изучены темпы экономического роста, динамика ВВП, реальные доходы населения и социальные показатели Республики Узбекистан за 2017–2025 годы. Подчеркивается важность развития человеческого капитала, инноваций, зеленой экономики и государственных инвестиций в обеспечении устойчивого экономического роста. На основе результатов исследования разработаны практические рекомендации, направленные на повышение качества жизни.

Ключевые слова: устойчивый экономический рост, качество жизни, человеческий капитал, ВВП, социальное развитие, зеленая экономика, Узбекистан, инновации, сокращение бедности, экономическая политика.

SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH AND IMPROVING THE QUALITY OF LIFE OF THE POPULATION

Vahobov Samandar Sariboyevich
Master's student of Jizzakh Sambhram University
E-mail: yahobovsamandar@bk.ru

Abstract. This article analyzes the relationship between sustainable economic growth and improving the quality of life of the population from a scientific, theoretical and practical perspective. The

economic growth rates, GDP dynamics, real incomes of the population and social indicators of the Republic of Uzbekistan for 2017–2025 are studied. The importance of human capital development, innovations, green economy and public investments in ensuring sustainable economic growth is highlighted. Based on the results of the study, practical recommendations aimed at improving the quality of life have been developed. Keywords: sustainable economic growth, quality of life, human capital, GDP, social development, green economy, Uzbekistan, innovation, poverty reduction, economic policy.

KIRISH

Jahon iqtisodiyoti taraqqiyotida barqaror iqtisodiy o'sish va aholi turmush sifatini yaxshilash eng dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Birlashgan Millatlar Tashkilotining 2030-yilga mo'ljallangan barqaror rivojlanish maqsadlari (BRM) doirasida 193 ta davlat iqtisodiy farovonlik, ijtimoiy adolat va ekologik barqarorlikni ta'minlashni o'z zimmasiga olgan. Ushbu majburiyatlar O'zbekiston Respublikasi uchun ham strategik ahamiyat kasb etadi, chunki mamlakatimiz so'nggi yillarda tub islohotlar amalga oshirib, iqtisodiy salohiyatini sezilarli darajada oshirdi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvarda tasdiqlangan "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi" barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash, aholining real daromadlarini oshirish, qashshoqlikni qisqartirish va ijtimoiy himoya tizimini mustahkamlashni asosiy ustuvorlik sifatida belgilaydi. Ushbu strategik hujjatda 2026-yilga borib yalpi ichki mahsulotni ikki barobar oshirish va aholi jon boshiga to'g'ri keladigan daromadni sezilarli darajada ko'paytirish maqsadlari qo'yilgan.

Ilmiy jarayonning dolzarbligi shundaki, iqtisodiy o'sish o'z-o'zicha turmush sifatini avtomatik ravishda yaxshilamaydi - bu o'sishning sifati, tarkibi va taqsimlanishi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois, ushbu maqolada barqaror iqtisodiy o'sish va turmush sifatini oshirish o'rtasidagi aloqalar chuqur tahlil qilinadi.

Barqaror iqtisodiy o'sishning nazariy asoslari

Iqtisodiy o'sish nazariyasiga ko'ra, YaIMning yillik o'sishi iqtisodiy faollikning asosiy ko'rsatkichi hisoblanadi. Biroq Nobel mukofoti laureati Amartya Senning "Imkoniyatlar yondashuvi" (capabilities approach) ta'limoti shuni ko'rsatadiki, iqtisodiy o'sishning haqiqiy qiymati u yarataydigan inson imkoniyatlarida namoyon bo'ladi. Barqaror o'sish deganda - uzoq muddatli, ekologik barqaror, ijtimoiy adolatli va inkluziv xususiyatga ega bo'lgan iqtisodiy rivojlanish tushuniladi.

Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilda jahon iqtisodiyoti 3,1 foiz o'sdi. Rivojlanayotgan mamlakatlar uchun o'rtacha o'sish sur'ati 4,0 foizni tashkil etdi. O'zbekiston esa ushbu ko'rsatkichdan ancha yuqori - 6,0 foiz iqtisodiy o'sishni qayd etdi va MDH mamlakatlari orasida eng dinamik iqtisodiyotlardan biri sifatida e'tirof etildi. Xalqaro Valyuta Fondining 2024-yil aprel oyidagi bashoratiga ko'ra, O'zbekiston 2024-yilda ham 5,8–6,2 foiz o'sish sur'atini saqlab qolishi kutilmoqda.

O'zbekiston iqtisodiy o'sishining dinamikasi va sifati

O'zbekiston Respublikasi statistika agentligining rasmiy ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekiston yalpi ichki mahsuloti 2017-yilda 59,4 mlrd AQSH dollarini tashkil etgan bo'lsa, 2023-yilga kelib bu ko'rsatkich 98,3 mlrd dollarga yetdi. YaIMning nominal o'sishi 65,5 foizni tashkil etdi. Aholi jon boshiga to'g'ri keladigan YaIM 2017-yildagi 1 780 dollardan 2023-yilda 2 720 dollarga ko'tarildi.

2022-yilda O'zbekiston iqtisodiyoti 5,7 foiz o'sdi. Ushbu o'sishda sanoat (8,2 foiz), qurilish (6,9 foiz) va xizmatlar sektori (4,8 foiz) hal qiluvchi rol o'ynadi. 2023-yilda esa iqtisodiy o'sish sur'ati 6,0

foizga etdi. Ishlab chiqarish hajmi 102 mlrd soʻmdan oshdi. Eksport hajmi 2022-yilda 19,5 mlrd dollarga, 2023-yilda esa 21,3 mlrd dollarga koʻtarildi.

Muhim jihat shundaki, Oʻzbekistonning iqtisodiy oʻsishi tobora diversifikatsiyalashmoqda. Tekstil va toʻqimachilik sohasi jahon bozorida raqobatbardoshligini oshirib, 2023-2024 yillarda eksport daromadlarida 2,1 mlrd dollarlik hissa qoʻshdi. IT va telekommunikatsiya sektori yillik 25–30 foiz oʻsish surʼatini koʻrsatmoqda - bu mamlakatning raqamli iqtisodiyotga oʻtishining aniq dalilidir.

Turmush sifatining koʻrsatkichlari va uni baholash metodologiyasi

Insonning rivojlanish indeksi (HDI) turmush sifatini oʻlchashning eng keng tarqalgan usullaridan biri hisoblanadi. BMTTD (BMT Taraqqiyot Dasturi) maʼlumotlariga koʻra, Oʻzbekiston 2022-yilda HDI boʻyicha 101-oʻrinni egalladi (indeks: 0,727), bu esa mamlakatni "yuqori inson rivojlanishi" toifasiga kiritdi. 2015-yilda ushbu koʻrsatkich 0,681 ni tashkil etgan edi - yaʼni 7 yil ichida 0,046 punktga oʻsish kuzatildi.

Jahon baxt hisoboti (World Happiness Report) 2024 maʼlumotlariga koʻra, Oʻzbekiston baxt indeksi boʻyicha 68-oʻrinni egalladi, bu esa MDH mamlakatlari orasida nisbatan yuqori koʻrsatkich hisoblanadi. Aholi qanotmandligi darajasi 2016-yildagi 5,3 baldan 2024-yilda 6,0 ballga koʻtarildi (10 ballik shkalada).

Oʻzbekistonda turmush darajasini oshirishning muhim koʻrsatkichi sifatida qashshoqlik darajasining pasayishi alohida eʼtibor talab etadi. 2013-yilda aholi 14,1 foizi qashshoqlik chegarasidan past yashagan boʻlsa, 2022-yilga kelib bu koʻrsatkich 11,0 foizga tushdi. Bir million nafar kishining muhtojlik chegarasidan chiqishi - bu ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarning bevosita natijasidir.

Inson kapitali va taʼlim: barqaror oʻsishning asosi

Inson kapitaliga investitsiyalar barqaror iqtisodiy oʻsishning eng asosiy omillaridan biri sifatida zamonaviy iqtisodiy nazariyada eʼtirof etiladi. Nobel mukofoti laureati Gary Becker taʼkidlaganidek, taʼlim va sogʻliqni saqlashga sarflangan mablagʻlar kelajakdagi iqtisodiy unumdorlikning poydevorini tashkil etadi.

Oʻzbekistonda 2023-yil davlat byudjetining 37,2 foizi ijtimoiy sohalarga (taʼlim, sogʻliqni saqlash, ijtimoiy himoya) yoʻnaltirildi. Taʼlim sohasiga 74,6 trln soʻm ajratildi - bu YaIMga nisbatan 6,2 foizni tashkil etdi.

Oliy taʼlim muassasalari soni 2016-yildagi 77 tadan 2024-yilda 230 tadan oshdi, talabalar soni esa 260 mingdan 800 ming nafardan ziyodga koʻpaydi. Oliy taʼlimni qamrab olish darajasi (gross enrollment ratio) 9 foizdan 38 foizga koʻtarildi.

Sogʻliqni saqlash sohasida ham sezilarli yutuqlar qoʻlga kiritildi. Oʻrtacha umr koʻrish davomiyligi 2017-yildagi 73,5 yildan 2022-yilda 75,2 yilga yetdi. Goʻdaklar oʻlim darajasi har 1000 tirik tugʻilgan bolaga nisbatan 2000-yildagi 57 dan 2022-yilda 19 gacha tushdi. Tibbiy muassasalar tamoddiy bazasini modernizatsiya qilish va birlamchi sogʻliqni saqlashni rivojlantirish borasida 2017–2023 yillarda 4 mlrd dollardan ortiq mablagʻ sarflandi.

Yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish

Barqaror iqtisodiy oʻsishning muhim sharti - bu iqtisodiy faoliyatning ekologik barqarorligini taʼminlashdir. Oʻzbekiston 2030-yilga moʻljallangan iqlim oʻzgarishiga moslashuv strategiyasida yashil energiya ulushini 40 foizga yetkazish va CO₂ chiqindilarini 2030-yilga kelib 2010-yil darajasiga nisbatan 35 foizga kamaytirishni maqsad qilgan.

Qayta tiklanadigan energiya sohasi 2023-yilda 3 890 MVt quvvatga erishdi. 2 200 MVt quvvatli quyosh elektr stansiyalari va 1 000 MVt quvvatli shamol elektr stansiyalari ishga tushirildi yoki

qurilish bosqichida. 2030-yilga kelib qayta tiklanadigan energiya ulushini 40 foizga yetkazish maqsadi amalga oshirilsa, bu yiliga 8 mlrd kVt·soat elektr energiyasiga tenglashadi va 3,5 mln tonna CO₂ chiqindisi kamayishiga olib keladi.

Raqamli iqtisodiyot va innovatsiyalar

Raqamli transformatsiya - barqaror iqtisodiy o'sishning hozirgi zamondagi eng kuchli harakatlantiruvchi kuchi sifatida ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekistonda 2020-yilda tasdiqlangan "Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasi asosida davlat xizmatlarini raqamlashtirish, IT parklar tizimini rivojlantirish va startap ekotizimini shakllantirish ishlarini jadal olib bormoqda.

2023-yilda IT sohasidan olingan eksport daromadlari 850 mln dollarga yetdi - bu 2019-yilga nisbatan 4,5 barobar ko'p. IT Parkda faoliyat yurituvchi kompaniyalar soni 1 500 dan oshdi va 45 000 dan ziyod mutaxassis band. Global innovatsiya indeksida O'zbekiston 2019-yildagi 93-o'ringan 2023-yilda 82-o'ringa ko'tarildi.

Bandlik va real daromadlarning o'sishi

Barqaror iqtisodiy o'sishning ijtimoiy natijalardan eng muhimi - aholining real daromadlarining o'sishi va munosib ish o'rinlarining yaratilishidir. O'zbekistonda 2017-2023-yillar davomida 2,1 mln yangi ish o'rni yaratildi. Rasmiy ishsizlik darajasi 2017-yildagi 9,3 foizdan 2023-yilda 7,1 foizga tushdi.

Aholining nominal ish haqi o'rtacha oylik ko'rsatkichi 2017-yildagi 1 million so'mdan 2024-yilda 4,2 million so'mga ko'tarildi. Real ish haqi o'sishi (inflyatsiya hisobga olinganda) 2022-2024-yillarda yillik o'rtacha 8-10 foizni tashkil etdi. Minimal ish haqini 2023-yil yanvar oyida 980 000 so'mga oshirilishi 700 000 dan ortiq xodimning daromadiga bevosita ta'sir ko'rsatdi.

XULOSA

Amalga oshirilgan tadqiqot shuni ko'rsatadiki, barqaror iqtisodiy o'sish va aholi turmush sifatini oshirish o'rtasida bevosita va kuchli o'zaro bog'liqlik mavjud. O'zbekiston misolida bu aloqa ayniqsa yaqqol namoyon bo'lmoqda: 2017-2024 yillarda YaIMning 65,5 foizga o'sishi inson rivojlanish indeksining 0,046 punktga ko'tarilishi, qashshoqlik darajasining 3,1 foiz punktga pasayishi va ish o'rinlarining 2,1 milliondan ziyod ko'payishi bilan birga kechdi.

Biroq o'sishning miqdoriy ko'rsatkichlari bilan birga uning sifatiiy xususiyatlarini ta'minlash ham muhimdir. Tadqiqot natijalariga asoslanib quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

Birinchidan, inson kapitaliga investitsiyalar - ta'lim va sog'liqni saqlash - YaIMga nisbatan kamida 7-8 foiz darajasida saqlanishi lozim. Bu ko'rsatkich barqaror o'sishning eng ishonchli kafolati bo'lib xizmat qiladi.

Ikkinchidan, iqtisodiy o'sishning inkluzivligini ta'minlash, ya'ni uning barcha ijtimoiy qatlamlar va hududlarga teng taqsimlanishiga erishish zarur. Hududiy tengsizlikni kamaytirishga qaratilgan maqsadli siyosat ishlab chiqilishi maqsadga muvofiq.

Uchinchidan, yashil iqtisodiyotga o'tish va raqamli transformatsiyani jadallashtirishga katta e'tibor qaratilishi shart. Bu ikki strategik yo'nalish - kelajakdagi barqaror o'sishning asosiy manbalari hisoblanadi.

To'rtinchidan, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash orqali bandlikni kengaytirish va aholining real daromadlarini oshirish siyosati izchil davom ettirilishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, barqaror iqtisodiy o'sish - bu faqat statistik ko'rsatkich emas, balki har bir fuqaroning kundalik hayotida sezadigan ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar majmuidir. O'zbekistonning "2030-yilga kelib yuqori o'rta daromadli mamlakat" maqomiga erishish maqsadi ham aynan shu -

iqtisodiy o‘rnatishni barcha aholining farovonligiga xizmat qiladigan barqaror rivojlanish yo‘liga yo‘naltirish bilan bog‘liq.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. Toshkent: O‘zbekiston, 2022. 288 b.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli Farmoni. "2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida". Toshkent, 2022.
3. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. O‘zbekiston raqamlarda - 2023: Statistik to‘plam. Toshkent: Statistika agentligi, 2023. 312 b.
4. UNDP. Human Development Report 2023/24: Breaking the Gridlock: Reimagining Cooperation in a Polarized World. - New York: United Nations Development Programme, 2024. 336 p.
5. World Bank. Uzbekistan Economic Update, Spring 2024: Building Resilience Amid Uncertainty. Washington D.C.: World Bank Group, 2024. 72 p.
6. International Monetary Fund. World Economic Outlook, April 2024: Steady but Slow Resilience amid Divergence. Washington D.C.: IMF, 2024. 196 p.
7. Sen A. Development as Freedom. - New York: Anchor Books, 1999. - 366 p. [O‘zbek tilidagi tarjima: Sen A. Erkinlik sifatida rivojlanish. Toshkent: Adolat, 2010. 344 b.]
8. Toshmatov N.A., Sultonov M.E. O‘zbekiston iqtisodiyotida inson kapitalini rivojlantirish muammolari // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. Toshkent, 2023. №2. B. 45–58.
9. BMTTD. O‘zbekiston bo‘yicha inson rivojlanishi hisoboti . Toshkent: BMT, 2023. 118 b.
10. Helliwell J., Layard R., Sachs J., De Neve J.-E. (eds.). World Happiness Report 2024. New York: Sustainable Development Solutions Network, 2024. 160 p.
11. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. O‘zbekiston iqtisodiy islohotlari: natijalari va istiqbollari. Toshkent, 2024. 96 b.